

Кузьменко О.М.

ОЦІНКА ВАРТОСТІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВ ВОДНОГО ТРАНСПОРТУ

Незважаючи на різноманіття існуючих підходів до визначення людського та інтелектуального капіталу, представлених у різних джерелах, досі немає загальноприйнятого варіанту оцінки інтелектуального капіталу як багатокомпонентного показника.

Тому метою роботи є доведення необхідності своєчасного проведення оцінки вартості ІК, визначення методів та підходів до оцінки вартості інтелектуального капіталу підприємств водного транспорту

У роботі визначено основні властивості інтелектуального капіталу, які призводять до складності проведення оцінки його вартості. Представлено класичні методичні підходи до вирішення окремих актуальних завдань у процесі оцінки вартості інтелектуального капіталу підприємств водного транспорту. Обґрунтовано необхідність своєчасного проведення оцінки вартості інтелектуального капіталу, що дозволить персоналу організації досягти необхідного компетентного рівня, відповідно стратегії організації.

Ключові слова: *інтелектуальний капітал, підприємства водного транспорту, оцінка вартості інтелектуального капіталу.*

Постановка проблеми. Конкурентні переваги підприємства в новій економіці багато в чому залежать від знань і компетенцій, носієм яких виступає людина, тому людський капітал стає ключовим фактором сталого розвитку та економічного зростання організації.

Незважаючи на різноманіття підходів до визначення поняття і сутності інтелектуального капіталу, поки не сформувалося єдиної позиції дослідників щодо цієї категорії. Традиційно, концепція інтелектуального капіталу підприємства припускає вивчення структури цього нового джерела конкурентних переваг і фактора розвитку, його оцінку та можливості застосування, але, крім того, вплив інтелектуального капіталу на результати діяльності компанії. Але, незважаючи на різноманіття існуючих підходів до визначення людського та інтелектуального капіталу, представлених у різних джерелах, досі немає загальноприйнятого варіанту оцінки інтелектуального капіталу як багатокомпонентного показника.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження, спрямовані на розгляд сутності інтелектуального капіталу організації знайшли своє відображення в роботах таких учених: В.П. Багова, Г.С. Беккера, Е.Брукінг, М.І. Бухалкова, М. Вебера, В.Р. Весніна, А.П. Гарнова, Дж.К. Гелбрейта, Ф. Герцберга, Л.М. Гохберг, Д. Грейсона, Л.С. Дегтяря, П.В. Журавльова, Д.Н. Землякова, М. Кастельса, Дж.М. Кейнса, А.Я. Кибанова, О.В. Лосевої, Л.І. Лукичевої, Д. Мак-Грегора, М.С. Маллоуна, А. Маслоу, Ю.Г. Одегова, Г.Г. Руденко, Е.Р. Саруханова, К.Е. Свейбі та ін. Проте, за останнє десятиліття, з того часу, як поняття «інтелектуальний капітал» (ІК) широко проникло як в академічну, так і в популярну літературу з бізнесу та економіки, було запропоновано декілька десятків методик його вимірювання та оцінки. На жаль, жодна з методик не може розглядатися як універсальний підхід. Суперечливість різних концептуальних підходів, брак емпіричних досліджень стримують впровадження методик оцінки в систему управління підприємством і подальші дослідження в цій області.

Метою роботи є доведення необхідності своєчасного проведення оцінки вартості ІК, визначення методів та підходів до оцінки вартості інтелектуального капіталу підприємств водного транспорту.

Викладення основного матеріалу дослідження. Складність діяльності галузі водного транспорту полягає в різнонаправленості функціонування підприємств і одночасно в їх взаємозалежності. Кожна група підприємств виконує свої специфічні функції, має проблеми та перспективи розвитку, потрапляє під вплив різних чинників.

Структура підприємств водного транспорту у відсотковому співвідношенні розподіляється наступним чином: підприємства морського транспорту становлять 4,6 %, річкові порти – 1,7 %, а питома вага підприємств, які відносяться, як до морських, так і до річкових, складає 93,7 % [6; 7].

Найбільшу питому вагу в структурі портів займають морські торговельні порти – 2,8% та морські рибні порти – 0,6%, річкові порти – 1,7%. Щодо інших підприємств водного транспорту: судноплавні компанії – 47,3%, стивідорні компанії – 6%, науково-дослідні та проектно-конструкторські заклади – 4,7%, СРЗ,СБЗ (судноремонтних заводів, суднобудівних заводів) та СРСБЗ (судноремонтних-суднобудівних заводів) – 4,1%.

На основі аналізу методологічних підходів до поняття інтелектуального капіталу визначити дану категорію щодо підприємств водного транспорту можна як потенціал організації із трансформації знань і компетенцій персоналу, об'єктів інтелектуальної власності, в чинники, що створюють додану вартість і сприяє інноваційному розвитку підприємства, які надають позитивний вплив на його фінансові показники і підвищують його конкурентоспроможність.

Розрізняють від двох до трьох-чотирьох основних компонентів інтелектуального капіталу: загальноприйняті – людський і структурний капітал, в розширених трактуваннях доповнюються споживчим, фізичним та іншими. У рамках даного дослідження прийнята трьохкомпонентна структура інтелектуального капіталу, що включає таке: людський капітал, фізичний капітал і структурний капітал, останній з яких формується з інноваційного та процесного компонентів.

Специфічний характер окремих елементів інтелектуального капіталу ускладнює розробку універсального методу оцінки [8]. Різноманітність методичних підходів відображає різні уявлення їх авторів про сутність інтелектуального капіталу, його основних структурних компонентах, а також про основні цілі проведення оцінки вартості інтелектуального капіталу. І, хоча різні автори використовують несхожі робочі визначення інтелектуального капіталу, більшість з них вважає, що інтелектуальний капітал є ресурсом, який дозволяє організації трансформувати наявні знання та інформацію в економічну цінність. Це абстрактне розуміння стосується виключно функціональної онтології інтелектуального капіталу.

Івлієва Н.М. підкреслює, що відмінності в розумінні природи інтелектуального капіталу можуть бути пов'язані з тим, наскільки широко він визначається [4]. У вузькому сенсі інтелектуальний капітал – це звичайно, не виключає, неподільне і спільно споживане суспільне благо. У широкому сенсі інтелектуальний капітал включає в себе здатність працівників розуміти, використовувати і впроваджувати нові, більш ефективні способи забезпечення діяльності організації. Таким чином, різниця між визначенням у вузькому і широкому сенсі полягає в тому, що в останньому випадку інтелектуальний капітал включає в себе не тільки кодифіковане, але й неявне знання (навички, досвід, творчі здібності) і безумовно не є спільно споживаним благом з погляду фірми. Широко відомі характеристики інтелектуального капіталу, які призводять до складності його оцінки та розробки методичних підходів:

1. Невизначеність – це фундаментальна властивість будь-якого процесу створення нового знання, пов'язане з тим, що процес створення нового знання є унікальним, а минулі події та досвід не можуть служити надійною основою для його оцінки. Цінність нового знання стане відома тільки після досвіду його використання.

2. Принципова можливість копіювання окремих елементів інтелектуального капіталу з мінімальними витратами для імітатора. Знання як товар, як правило, характеризується значними неповернутими витратами і малими граничними витратами, що знижує його цінність для первісного власника у випадку копіювання імітаторами. Хоча іноді передбачається, що граничні витрати дорівнюють нулю, насправді це не так. Копіюванню або імітуванню доступні лише окремі елементи інтелектуального капіталу, тоді як вся сукупність

їх елементів досить складно копіюється конкурентами, що є одним з ключових чинників конкурентоспроможності компанії.

3. Неподільність. У зв'язку з тим, що інформація неподільна, покупець не може купити тільки необхідний обсяг інформації і змушений купувати єдиний блок, що включає зайву інформацію, як правильно наведено в [3]. Вартість інтелектуального капіталу може розглядатися як приватна (для організації-власника) і суспільна (для всього суспільства). Громадська вартість окремих елементів інтелектуального капіталу пов'язана з додатковою цінністю, яку надає його використання іншим членам суспільства. Таке розуміння пов'язане з поняттям «споживчого надлишку» для покупця в рамках традиційної мікроекономічної теорії, однак на відміну від звичайного трактування мова йде про так звані товари, які не є об'єктами торгівлі, а зіставлення проводиться по-іншому. Для підприємства інтелектуальний капітал пов'язаний з фіксованими витратами, тоді як суспільство отримує позитивні зовнішні ефекти від його існування і використання [1].

Різниця між двома вартостями не повинна бути занадто великою. Якщо суспільна вартість інтелектуального капіталу набагато перевищує приватну вартість, то для власника інтелектуального капіталу руйнуються стимули сприяти зростанню його вартості – адже велика частина доданої вартості присвоюється суспільством. У цьому випадку знижується інноваційна активність підприємців, у яких немає достатньої мотивації, щоб створювати нові інтелектуальні продукти. Якщо ж приватна вартість інтелектуального капіталу набагато перевищує суспільну, то суспільство несе втрати через присвоєння результатів інтелектуальної діяльності виключно власником капіталу. У цьому випадку знижується дифузійний потенціал інновацій. Потрібно оптимальний баланс, в якому враховувалися б інтереси власника інтелектуального капіталу і суспільства, а результати інтелектуальної діяльності присвоювалися б обома сторонами.

Тому наведені нижче методи корисно розглядати як методичні підходи до вирішення окремих актуальних завдань, враховуючи переваги і недоліки кожного. Існуючі у світовій практиці моделі та методи оцінки інтелектуального капіталу можна об'єднати в 5 груп:

- методи прямого вимірювання ІК (ідентифікація і оцінка в грошовому вираженні окремих активів або компонентів ІК з узагальненням у вигляді інтегральної оцінки шляхом підсумовування);

- методи ринкової капіталізації, в яких вартість ІК визначається як різниця між ринковою вартістю організації та вартістю її чистих активів. Ринкова вартість організації обчислюється або шляхом прямої капіталізації, або шляхом дисконтування одержуваного грошового потоку;

- методи віддачі на активи, в основі яких лежить бухгалтерський підхід. Рівень ІК організації розраховується як відношення її середнього доходу до вирахування податків за період до матеріальних активів, при порівнянні з аналогічним показником для галузі в цілому. Щоб обчислити середній додатковий дохід від ІК, отриману різницю множать на матеріальні активи організації;

- SC-методи (методи підрахунку балів). У даному випадку ідентифікуються різні компоненти ІК, визначаються індикатори та індекси шляхом підрахунку балів або будуються відповідні графі. Застосування SC-методів не передбачає отримання грошової оцінки ІК. Ці методи подібні методам діагностичної інформаційної системи. Сюди відноситься широко відома система збалансованих показників;

- методи оцінки нематеріальних активів ІК, які застосовуються в умовах ефективного ринку [2].

Вартісна оцінка інтелектуального капіталу відіграє важливу роль як критерій ефективності його використання в діяльності підприємства та ефективності управління ним. Підходи до оцінки вартості знання, на думку [5], залежать від факторів, представлених на рис.1. Таким чином, вибір підходу до оцінки інтелектуального капіталу підприємства і результат оцінки буде залежати від виду знання, що лежить в основі того чи іншого елемента інтелектуального капіталу.

Оцінка вартості явного знання, що є частиною нематеріальних активів підприємства (програмне забезпечення, патенти, ліцензії і т.д.) достатньо освітлена в роботах зарубіжних і вітчизняних авторів. Цей вид знання має конкретну грошову вартість, неодноразово бере

участь у процесі виробництва та переносить свою вартість на новостворений продукт у вигляді амортизації нематеріальних активів підприємства.

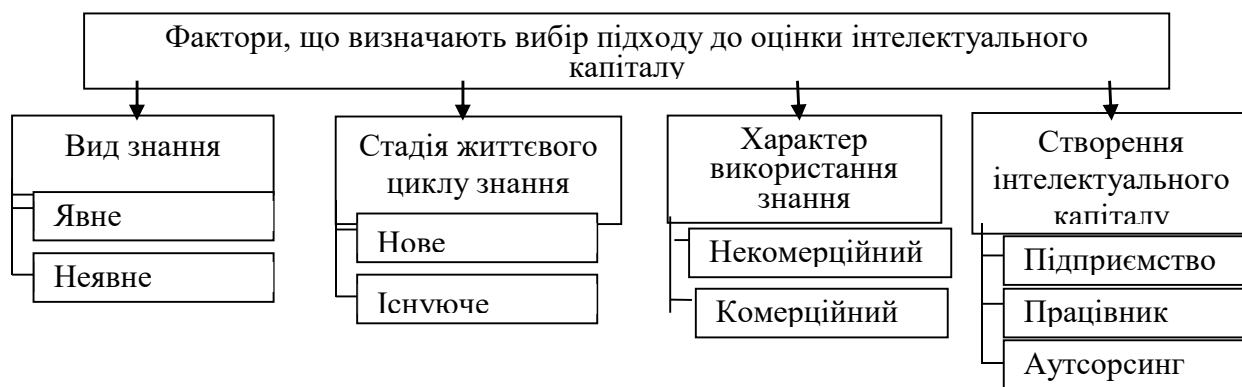

Рисунок 1 – Фактори, що впливають на вибір методу оцінки вартості інтелектуального капіталу [5]

Неявні знання, будучи невід'ємною частиною співробітників підприємства, його організаційної культури, також беруть участь у створенні вартості продукту. Але оцінити їх внесок у цю вартість в грошових одиницях практично неможливо. Результатом оцінки неявних знань буде їхня інформаційна вартість. Формування вартості інтелектуального капіталу представлено на рис.2.

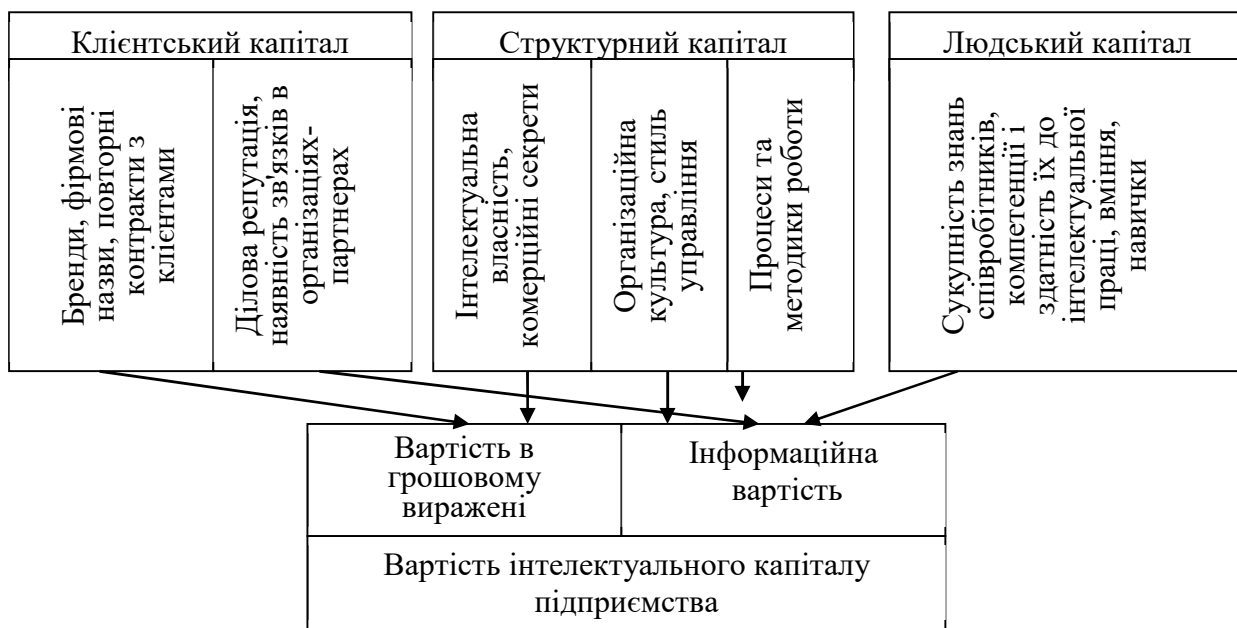

Рисунок 2 – Формування вартості інтелектуального капіталу підприємства [5]

Специфічний характер мають наступні два методи: оцінки вартості перспективної конкурентоспроможності людського капіталу та перспективної вартості людського капіталу.

1. Метод оцінки вартості перспективної конкурентоспроможності людського капіталу заснований на сумі оцінки витрат і потенційного збитку, що наноситься підприємству при можливому звільненні з нього працівника:

- повні витрати на персонал провідним конкурентом;
- індивідуальні премії кожному працівнику підприємства, за його теоретично можливий перехід до конкурентів;
- додаткові витрати підприємства на пошук еквівалентної заміни працівника в разі його переходу в інше підприємство;

- економічний збиток, який понесе підприємство на період пошуку заміни працівника новим;

- втрата унікальних інтелектуальних продуктів, навичок, потенціалу, який працівник понесе з собою в підприємство конкурента;

- передбачувані втрати частини ринку.

Структура наведеної оцінки людського капіталу показує, що реальна вартість людського капіталу іноді в сотні разів вище номінально оцінюваної, в залежності від рівня інтелекту і кваліфікації працівника.

2. Метод перспективної вартості людського капіталу враховує у додаток до методу конкурентної вартості оцінку динаміки вартості людського капіталу в перспективі. Вартість ряду співробітників змінюється нерівномірно, різко виростаючи в період досягнення ними найбільш важливих результатів після закінчення тривалого часу і наближення до отримання очікуваних кінцевих результатів, а втрата у цей період співробітників, пов'язана з великими економічними втратами. При цьому знання співробітників переоцінюються виходячи з впливу наступних факторів: інвестиції в розвиток персоналу; корегування знань на коефіцієнт застарювання і забування частини накопичених знань; корегування знань на коефіцієнт набутого досвіду та професіоналізму; корегування знань з урахуванням індивідуальних особливостей співробітника.

Отже, існуючі підходи до оцінки інтелектуального капіталу можна класифікувати за двома основними ознаками: об'єкту оцінки (явні чи неявні знання) і формі вираження результату оцінки вартості («вартість у грошовому вираженні» або інформаційна вартість).

Висновки. Таким чином, визначено основні властивості інтелектуального капіталу, які приводять до складності проведення оцінки його вартості та виступають факторами, які потрібно враховувати при розробці відповідних методів оцінки ІК на основі наведених традиційних підходів до оцінювання. Проте, слід пам'ятати, що головна мета вимірювання ІК забезпечити споживача, будь то інвестори, акціонери або співробітники компанії, достовірною та повною інформацією. Ефективна діяльність, інвестиційна привабливість та конкурентоспроможність організацій на ринку значною мірою залежать від правильної оцінки їх вартості. При купівлі та продажу організації, майна, для ефективного управління персоналом та інтелектуальним капіталом, залучення інвестицій і оцінки конкурентоспроможності, при переоцінці основних фондів і виконанні багатьох інших операцій реальна оцінка об'єктів необхідна.

Результати дослідження показали необхідність проведення оцінки вартості ІК, своєчасність даного заходу дозволить персоналу організації досягти необхідного компетентного рівня, відповідно стратегії організації, що дозволяє підвищити результати її діяльності і, зокрема, збільшити інтелектуальний коефіцієнт доданої вартості, а також забезпечити конкурентні переваги підприємств водного транспорту на ринку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лукичева Л. И. Подходы к оценке стоимости интеллектуального капитала организаций / Л. И. Лукичева // «Менеджмент в России и за рубежом». – № 4. – 2006 – С. 48-54.

2. Обзор методов оценки интеллектуального капитала [Электронный ресурс]. – [Режим доступа]: <http://www.innoros.ru/innovaciivkadrah/obzor-metodov-otsenki-intellektualnogo-kapitala>

3. Добрынин А. И. Человеческий капитал в транзитивной экономике: формирование, оценка, эффективность использования / Добрынин А. И., Дятлов С. А. Цыренова Е. Д. / – СПб.: Наука, 1999. – 297 с.

4. Ивлиева Н. Н. Оценка стоимости интеллектуального капитала предприятия // Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук. – М., 2005.

5. Погорельская Т. А. Знания и информационные ресурсы в современных производственных системах / Т.А. Погорельская // Проблемы современного общества: естественнонаучные и гуманитарные аспекты: Материалы межвуз. науч.-практ. конф., филиал РГГУ. Георгиевск: «Алькор», 2009. – С. 66-71.

6. Стрілок І. І. Характеристика та сучасний стан підприємств водного транспорту / Стрілок І. І., Шкляр В. В. / [Електронний ресурс]. – [Режим доступу]: [http://www.maritime.kiev.ua/uploads/Jurnal/1\(16_2013\)/102.docx](http://www.maritime.kiev.ua/uploads/Jurnal/1(16_2013)/102.docx)

7. Все о портах Украины [Электронный ресурс]. – [Режим доступа]: <http://portsukraine.com/node/9>

8. Edvinsson, L. Kapitał intelektualny / L. Edvinsson, M. S. Malone. – Warszawa: PWN, 2001. – 168 с.

Кузьменко О.М.

ОЦЕНКА СТОИМОСТИ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО КАПИТАЛА ПРЕДПРИЯТИЙ ВОДНОГО ТРАНСПОРТА

Несмотря на многообразие существующих подходов к определению человеческого и интеллектуального капитала, представленных в различных источниках, до сих пор нет общепринятого варианта оценки интеллектуального капитала как многокомпонентного показателя.

Поэтому целью работы является доведение необходимости своевременного проведения оценки стоимости ИК, определение методов и подходов к оценке стоимости интеллектуального капитала предприятий водного транспорта

В работе определены основные свойства интеллектуального капитала, которые приводят к сложности проведения оценки его стоимости. Представлены классические методические подходы к решению отдельных актуальных задач в процессе оценки стоимости интеллектуального капитала предприятий водного транспорта. Обоснована необходимость своевременного проведения оценки стоимости интеллектуального капитала, что позволит персоналу организации достичь необходимого компетентного уровня, в соответствии стратегии предприятия.

Ключевые слова: интеллектуальный капитал, предприятия водного транспорта, оценка стоимости интеллектуального капитала.

Kyzmenko O.

VALUATION OF INTELLECTUAL CAPITAL ENTERPRISES MARITIME TRANSPORT

Despite the diversity of existing approaches to defining human and intellectual capital presented in various sources, there is still no commonly accepted option for evaluating intellectual capital as a multi-component indicator.

Therefore, the purpose of the work is to prove the necessity of timely carrying out an estimation of the value of IR, determination of methods and approaches for estimating the value of intellectual capital of enterprises of water transport

The paper identifies the main characteristics of intellectual capital, which lead to the difficulty of assessing its value. Presents the classic methodological approaches to solving certain urgent tasks in the process of assessing the value of intellectual capital of the enterprises of water transport. The necessity of a timely assessment of the value of the intellectual capital that will allow the organization to achieve the necessary personnel competent level, according to business strategy.

Keywords: intellectual capital, enterprises of maritime transport, valuation of intellectual capital.